

Transcriptie Interview mevrouw Judith Dickhoff-van der Linden, 17 februari 2020
geboren op 28-09-1943

Inhoudsopgave:

Pag. 1–3: Jeugd, gezin en familie in en vlak na de oorlog

Pag. 3–4: Misbruik door koster, verhuizing, beroepen vader en moeder

Pag. 4–5: Religieuze achtergrond, kleuterschool, lagere school, en reden vertrek naar Zuid-Afrika

Pag. 6: Zomerhuisje en vakanties in Noordwijk

Pag. 7–9: Verkering zus in Zuid-Afrika, rassendiscriminatie, gedrag Nederlanders in Zuid-Afrika

Pag. 9–10: Terugkomst van een verspreid gezin naar Nederland, eerste jaren in Leiden, eerste baantje

Pag. 11–13: Baantje, cursussen, uitgaansleven met leeftijdgenoten

Pag. 14: Huwelijk, twee kinderen, huisvrouw

Pag. 15–16: Initiatief bevolkingsonderzoek op borstkanker, verkoop protheses

Pag. 17–18: Oprichting Pieterswijkvereniging, De Vrolijke Arke in de Pieterkerkchoorsteeg, kraken terreintje Pieterskerkgracht

Pag. 19: Speelterreintje en subsidie, stoeptuintjes

Pag. 20–21: Handel in steunkousen

Pag. 21–23: Einde Lady Service en Medi-Ambulant

Pag. 24: Huidige situatie

Pag. 27 Foto's

I-1: U hebt de vorige keer [in het voorgesprek] heel veel verteld over hoe belangrijk Lady Service in uw leven voor u is geweest en aan het eind hebt u nog heel in het kort iets gezegd over dat u in de wijkvereniging de Pieterswijk zat. Maar veel minder aan de orde is gekomen uw leven, uw sociale leven, dus daar zouden we ook graag nog wat dingen over willen weten.

G: Prima.

I-1: Dan beginnen we even opnieuw bij dat u bent geboren in de Langestraat. Uw vader zat in Duitsland, want die zat voor de Arbeitseinsatz daar. Die mocht naar huis op verlof om uw geboorte bij te wonen, maar u werd te laat geboren.

G: Ik werd te laat geboren. [als dochter van Abraham van der Linden, geb. 23-2-1915, overl. 24-12-1990, en Jannetje Johanna Maria Heuzen, geb. 25-4-1915, overl. Warmond 1-1-2001]

I-1: En toen moest hij weer terug naar Duitsland en dan laat ik u graag aan het woord om daar wat meer over te vertellen.

G: Mijn vader kwam dus terug eind mei 1945 en ik ben 28 september 1943 geboren, dus ik wist niet wat een vader was. En ik zei tegen mijn vader ook oom. Want ik had wel heel veel ooms.

I-1: U had wel heel veel ooms, want u had een grote familie?

G: Nou ja, de broer van mijn moeder [Johannes Heuzen, geb. 14-12-1913], de broers van mijn vader [Jacobus van der Linden, geb. 10-7-1905, en Hendrik, geb. 28-3-1909], maar die hadden natuurlijk ook niets in de oorlog. Dus die konden ook niet echt voor mijn moeder zorgen.

I-1: Wie zorgde er dan voor uw moeder?

G: Zijzelf.

I-1: Ze was naaister en had ze ook werk in de oorlog als naaister?

G: Dat weet ik niet. Dat zou ik niet weten. Ik weet wel, we hadden het arm, net als iedereen. We moesten inleveren, net als iedereen. En toen kregen we ook nog roodvonk. Mijn zusje en ik, want ik had een zusje die was zeven-en-een-half jaar ouder als ik [Maria van der Linden, geb. mei 1936], en toen is mijn moeder met ons naar het Academisch Ziekenhuis gegaan en toen zeiden ze dat ze ons maar veel appelsap moest geven, want er waren waarschijnlijk ook geen medicijnen. En dat hadden we natuurlijk niet. En toen zat er een boer, dat heeft mijn moeder altijd verteld, en die zei: "Ik heb wel appels voor je". En die is hij komen brengen, maar toen moest ze wel de radio en dergelijke inleveren.

I-1: Bij die boer, als tegenprestatie?

G: Als tegenprestatie. En mijn moeder is ook op de kinderfiets van mijn zusje in der uppie naar Drenthe gefietst om wat eten te halen.

I-1: En wie zorgde dan?

G: Nou, mijn tantes.

I-1: Want die woonden dicht in de buurt?

G: Ja, een tante woonde beneden. [Wilhelmina Heuzen, geb. 8-4-1918, gehuwd 23-7-1941 met Johannes van der Waals, boekdrukker]

I-1: Want u woonde op een bovenhuis?

G: Ja, wij woonden op een bovenhuis, heel leuk, want het huis bestaat trouwens nog, want verder is alles nieuwbouw in de Langestraat [nr. 28a]. En ik denk dat die voor mij zorgde; dat weet ik verder niet. En ze is toen een dag of tien weg geweest.

I-1: Om eten te halen? En ze kwam ook terug met eten?

G: Ja, ze had wel wat, maar niet veel. En ze heeft me ook wel eens verteld dat ze met diezelfde tante met mij in de kinderwagen liep en dat ze achter een paardenwagen met brood liep en dat ze gauw het zeil opgetild hebben en gauw probeerde om een paar broden in de kinderwagen te laten vallen. Nou ja, dat zijn allemaal van die standaardverhalen uit de oorlog, geloof ik.

I-1: Dit kende ik nog niet, hoor.

G: En dan was je ontzettend bang dat je opgepakt zou worden. Maar hoe ze verder aan eten is gekomen, dat weet ik verder niet.

I-1: Daar had ze het ook na de oorlog nooit over?

G: Het ging natuurlijk als kind ook allemaal een beetje langs je heen. Ik was nog zo klein. En wij woonden vlakbij de Doorbraak en vlak na de oorlog werd het natuurlijk ook allemaal leuker.

I-1: U woonde vlakbij de Doorbraak. Wat was de Doorbraak?

G: Nou, als je nou vanaf de Hooigracht naar de Zijlsingel rijdt, dan heb je vlak voorbij de Herengracht een Gezondheidscentrum [voormalig Arbeidsbureau]. Nou, dat bestond niet, en de huizen aan de overkant ook niet. Want daar had ooit een fabriek gestaan [van de Leidsche Katoenmaatschappij]. En die hadden ze afgebroken en dat waren allemaal velden waar niks mee gebeurde. De jongens voetbalden er. En toen werd er een circus op gezet, vlak na de oorlog.

I-1: En dat noemde je de Doorbraak?

G: Ja, dat heette de Doorbraak en dat heeft best nog wel heel lang geduurd voordat ze daar gingen bouwen.

I-1: En u had dus ooms en tantes en een tante die voor u zorgde als uw moeder op pad was. En ooms die misschien ook wel financieel voor uw moeder zorgden? Dat weet u niet, want niemand had wat, maar er was wel een heel goed familieleven?

G: Ja, er was een heel goed familieleven. De ouders van mijn vader [Jacobus Johannes van der Linden en Maria Tegelaar] woonden aan de Oranjebracht [nr. 133], dus dat was alleen maar het bruggetje over naar links. En ze woonden allemaal dicht bij elkaar. En opa van moederskant was een visser. Maar die werkte eigenlijk op de Grofsmederij als kettingsmid. [Arnoldus Johannes Heuzen, gehuwd met Judith Zitman] Maar die had eigen viswater gepacht in Hazerswoude, in het Rietveld, dus ik denk dat er ook wel eens een visje kwam.

I-1: Er kwam ook wel eens een visje via opa?

G: Ja, een visje, maar die hadden verder ook niks.

I-1: En de andere opa en oma, daar had u ook contact mee?

G: Nou, ik natuurlijk niet, want ik was te klein en die oma die is vlak na de oorlog gestorven [Maria Tegelaar overleed 26-10-1945], want die had zich zo nerveus gemaakt over alles wat mis ging. Want die hadden nog een dochter die veel scheelde met mijn vader en daar moesten de tanden van getrokken worden. En dat heeft ze zich zo erg aangetrokken, want ze was helemaal gek op dat meisje. Ze heeft een hartaanval gehad en ze was dood. Die heb ik dus nooit meer gekend.

I-1: En die opa?

G: Die opa die heb ik wel gekend, die werkte ook op de Grofsmederij als schilder. [Jacobus Johannes van der Linden, geb. Leiden 6-6-1881, overl. 17-1-1968] Het was natuurlijk een hele bouwvakfamilie, allemaal werkmensen.

I-1: En met uw zusje, kon u daar goed mee opschieten?

G: Ja, heel goed; ik was slordig en zij was heel netjes [gelach] en dat was dan wel eens het enige dat ze wel eens zei: "He, verdorie, nu heb ik alles netjes opgeruimd en nu maak jij weer een rommel". Maar daar ben je klein kind voor. Maar we hebben ook altijd samen geslapen; dat is ook zoiets gek. Als je nu terugkijkt, de kinderen nu: de ouders gaan zelfs verhuizen als er een tweede of een derde komt, want er is geen kamer voor dat kind.

I-1: Want u had een gezamenlijke kamer?

G: Wij hebben altijd samen geslapen.

I-1: En dat vond u ook prettig?

G: Ik denk dat ik ook een beetje bang was geweest als ik alleen had moeten slapen.

I-2: Want hoeveel jaar scheelt u met uw zus?

G: Zeven-en-een-half jaar. Want kleine kinderen kruipen ook vaak bij oudere kinderen en die ouders die willen ook allemaal maar. Ik heb het altijd heel prettig gehad met mijn zus.

I-1: En leeft uw zus nog?

G: Nee, helaas niet; die is zes jaar geleden overleden.

I-1: En daar had u veel verdriet van?

G: Ja, want ze heeft het best moeilijk gehad met haar man en toen die man eenmaal overleden was, heeft ze nog een tijdje een relatie gehad met een hele goeie vriend van hen gezamenlijk. Die vrouw was ook overleden en dat heeft nog geen jaar geduurd en toen kreeg ze maagkanker. En dat was heel triest. En haar oudste zoon, die kreeg asbestkanker. En die ging naar Amerika voor therapieën en toen heeft ze eigenlijk gewacht met doodgaan tot hij terugkwam. Hij heeft nog wel vier-en-half-jaar geleefd daarna, en dat is eigenlijk wel heel bijzonder.

I-1: Dus u had een heleboel verdriet te verwerken in de familie in die tijd?

G: Ja, ja.

I-1: Als ik even terug mag gaan naar uw jeugd, mevrouw Dickhoff, u hebt verteld dat u in uw jeugd in de buurt van de Oosterkerk woonde, en dat alle kinderen daar de klok van mochten

luiden, maar dat de koster zich aan al die kinderen vergreep. Is daar nog iets mee gebeurd? U bent toen bij de politie geweest?

G: Ja, ik ben toen geïnterviewd door iemand en ik kan die kamer nog voor me halen, want mijn moeder mocht niet mee naar binnen.

I-1: Oh nee?

G: Nee, dat was zo: ik moest alleen naar binnen en ik was een enorm moederskindje omdat we die eerste jaren natuurlijk zo dicht op elkaar geleefd hadden; ik wilde ook nooit logeren bij een ander.

I-2: U was toen ongeveer zeven jaar?

G: Zes jaar.

I-1: En er is toen verder niets gebeurd met die aangifte?

G: Jawel. Wat deden ze vroeger? Die man die kreeg geen straf, er werd alleen een aantekening gemaakt en als zich weer zoiets voordeed in de stad, dan werd mijnheer opgepakt, en hij is zogezegd uit zijn ambt ontzet, dat hij geen koster meer mocht zijn en moest hij ook uit het kosterhuis weg.

I-1: Dat gebeurde wel?

G: Ja, volgens mij wel. En toen zijn ze verhuisd naar de Telderskade, naar die hofjes daarachter. Maar ja, daar wist ook iedereen het.

I-1: Dat was hem vooruitgegaan, dat verhaal?

G: Ja, en het was een hele christelijke familie, en dat was natuurlijk verschrikkelijk in die familie, dat dat voorkwam. Maar dat was toch wel heel raar, dat dat gebeurde. Het blijft je wel bij.

I-1: Ja, want dat is mijn vraag aan u: hebt u er last van gehad in uw leven?

G: Nee, ik heb er nooit last van gehad. Er is ook nooit meer iets voorgevallen dat ik dacht: oh, dat is net als toen.

I-1: Het was een eenmalig iets?

G: Het was een eenmalig iets en je was een jaar of vijf, zes en je dacht: nou, dat was het. Ik denk wel eens bij al die ophef tegenwoordig: wrijven ze het er bij die kinderen niet extra in?

I-1: Maar voor uw moeder was het wel de aanleiding om te verhuizen toen?

G: Ja, en het was ook niet zo'n fijne buurt; het was geen prettige buurt. En het werd ook steeds minder.

I-1: En toen zijn uw vader en moeder naar de Leemansstraat verhuisd?

G: Ja, toen zijn we naar de Leemansstraat verhuisd.

I-1: En had uw moeder daar een eigen kamer om te kunnen naaien?

G: Nee hoor, dat ging altijd gewoon in de huiskamer. De naaimachine stond in de huiskamer.

I-1: En ze naaide voor mensen die haar opdrachten gaven?

G: Ja, en ik kan me nog heel goed herinneren, vlak na de oorlog en dat zul je misschien heel raar vinden. Ik heb een ontzettende hekel aan tweed. [Lacht hartelijk] En dan zou je zeggen: hoe komt dat? Nou, tweed was voor de oorlog een modestof en vlak na de oorlog waren er geen stoffen en mijn moeder kreeg allemaal tweedjassen en die moest ze uit elkaar halen om kinderjassjes van te maken. En als ik nou een tweedjas zie, moet ik daar altijd aan denken. Vreselijk, die tweedjas.

I-1: En waarom zo vreselijk?

G: Ja, dat weet ik niet. Ik denk dat ik ook weinig aandacht kreeg. Dat ze alsmaar moest...

I-1: Ze was heel hard bezig?

G: Ja, ze was heel hard bezig, ze naaide voor iedereen.

I-1: En uw vader?

G: Mijn vader was loodgieter.

I-1: En die werkte in dienst van...?

G: De firma Fontein.

I-1: Dat was een loodgietersbedrijf?

G: Dat was een loodgietersbedrijf van een beetje deftige mensen; ze woonden aan het Plantsoen 75.

I-1: U weet het nog precies?

G: Ja, en een broer woonde er aan de Witte Singel in zo'n mooi groot huis. En dat die mensen een loodgietersbedrijf hadden, ik weet niet hoe dat zat, maar in ieder geval daar werkte mijn vader. Maar voordat hij daar werkte, heeft hij ook in de Wederopbouw gewerkt.

I-1: In Leiden?

G: Nee, dan ging hij naar Zeeland en naar Brabant, en dan werd hij opgehaald door iemand en dan gingen ze de hele week van huis en dan kwamen ze in het weekend weer thuis. Want we hadden natuurlijk niks meer, dus er moesten centjes...

I-1: Ja, er moest heel veel geld verdiend worden, ja.

G: En hij zat ook nog een beetje in de zwarte handel. Wat dat precies was en wat dat inhield, weet ik ook niet.

I-1: Dat hoort ook bij zwarte handel, dat je dat niet weet.

G: En zeker als kind niet. Maar na de oorlog hadden wij het, in vergelijking met andere mensen, vrij snel beter.

I-1: Dat denk ik net, want er waren twee inkomens en eigenlijk nog een derde geldstroompje via die zwarte handel. Dus u moet het minder arm gehad hebben dan...

G: Nee, wij hebben het niet echt arm gehad. Ik kan me daar niks van herinneren. Ik weet wel dat ik aan mijn amandelen geopereerd werd en dat ik een poppewagen kreeg. Zo'n mooie Engelse poppewagen, zo'n hoge. Weet je, dat soort dingen, en een step. Ik had een liesbreuk en toen kreeg ik daarna een step. Dat konden ze allemaal betalen.

I-1: Dus u hebt het niet arm gehad?

G: Nee, wij hebben het niet arm gehad. Nee, absoluut niet.

I-1: En u hebt al verteld dat uw ouders geen lid van een kerk waren?

G: Nou, wij waren natuurlijk uit traditie christelijk, Hervormd, en mijn zus is ook nog gedoopt.

I-1: U niet meer?

G: Nee, ik niet meer. Nou ja, in de oorlog kwam dat waarschijnlijk ook niet. Nou, ik weet het weer hoe het komt. Mijn vader werkte bij een christelijke baas op de Garenmarkt en mijn vader was de enige die niet praktiserend naar de kerk ging. En toen kwamen ze vragen wie er mee moest naar Duitsland en toen werd mijn vader uitgekozen en daar was mijn moeder een beetje boos over.

I-1: En hij werd om die reden uitgekozen?

G: Ja, ja, omdat hij niet van de kerk was. Dus die atheïst kon wel naar Duitsland.

I-1: Een soort straf?

G: Ja, die man moest ook wat, ik wist ook niet hoe dat zat, ik zal ze niet veroordelen, dus ik ben niet gedoopt. En toen vlak na de oorlog kwamen er weer kindjes uit Duitsland die moesten een beetje... en ik was natuurlijk een meisje alleen, want mijn zusje ging al naar school. En wij hadden het vrij goed en mijn moeder dacht: dat is wel leuk, als ik een meisje voor haar een tijdje in huis. Gezellig om mee te spelen. En dat mocht niet, omdat we niet van de kerk waren.

I-1: Want de kerk organiseerde dat?

G: Ja, waarschijnlijk wel, en toen was mijn moeder er helemaal klaar mee.

I-1: Toen had uw moeder het wel gehad met de kerk?

G: Ja, toen had ze het helemaal gehad. Want toen ik vier was, heeft mijn moeder geprobeerd me naar de kleuterschool te brengen en de eerste kleuterschool was op de Middelstegracht in een hofje, maar er was niks. En thuis had ik al speelgoed van mijn zusje, want die was het enige kleinkind van alle twee de kanten, dus die was hardstikke verwend en in dat kleuterschooltje, ze hadden helemaal niks. En het was donker en het was ongezellig en toen heb ik zo vreselijk gehuild. Dus mijn moeder heeft me weer mee naar huis genomen. Maar ik moest natuurlijk toch wel gewoon naar de kleuterschool. En toen heeft ze nog een poging gedaan, naar de Oude Rijn. Dat is de kleuterschool aan de Haarlemmerstraat tegenover de Oude Rijn; bestaat niet meer. Je weet waar het zwembad was, en daar aan de overkant had je een kleuterschool en de ingang was op de Oude Rijn, dat poortje is er nog [met gevelsteen Chr. Fröbelschool, Oude Rijn 174]. Ik heb hier nu een buurvrouw wonen en die heeft er jaren gewoond. Dat is wel heel erg leuk. En daar ben ik geloof ik veertien dagen geweest. Ik kon niet wennen.

I-1: En toen bent u gewoon thuis geweest?

G: Ik ben tot bijna tot mijn zevende jaar thuis geweest.

I-1: Dat waren de ervaringen van uw ouders met de kerk. Waren ze lid van andere verenigingen of clubs?

G: Nee, nou ja, ze gingen veel dansen.

I-1: Ze gingen veel dansen?

G: Vlak na de oorlog hadden ze natuurlijk allemaal feestjes.

I-1: Dus u had contact met uw ooms en tantes en u speelde met uw zusje. Ook nog met buurkinderen?

G: Ja, dat denk ik wel. En ik speelde met het dochttertje van de koster, want we waren even oud.

I-1: Dat was over toen ze moesten verhuizen, natuurlijk?

G: Hun gingen verhuizen en wij ook. Ja, ja, maar in de Leemansstraat had ik heel veel vriendinnetjes.

I-1: En dat was ook een kinderrijke buurt in die tijd?

G: Ja, ja.

I-1: En toen bent u op de lagere school gekomen bij iemand voor wie u zo'n prachtige uitdrukking had. Ziekzindelijk noemde u het, geloof ik.

G: Ja, ziekzindelijk.

I-1: En hoe verliep uw lagerschoolperiode?

G: Heel goed. Ik ben dus eerst naar de Hoge Morsweg gegaan bij mijnheer Tijnstra [Chr. School, Hoge Morsweg 12, hoofd Y. Tijnstra of Tymastra], dat was dus die erg christelijke school, en daar zat ik in de klas bij juffrouw Backer, met ck, en dat was dus die juffrouw die allemaal stokjes had laten maken omdat we niet met onze vingers aan de boekjes mochten zitten.

I-1: Dat was dus die juffrouw die ziekzindelijk was?

G: Ja, of zotzindelijk.

I-1: Wat een prachtige uitdrukking.

G: Ja, dat is Leids, denk ik. Het heeft nu een dure naam, smetvrees, maar het bestond toen dus ook al.

I-1: Alleen had het toen een andere naam. En daar hebt u een goeie tijd gehad?

G: Nou, daar ben ik dus een paar jaar op school geweest, totdat de Jan Ligthartschool in de Damlaan [nr. 1; geopend 18-10-1952] klaar was. Dat was de eigenlijke lagere school uit de Hakbijlenbuurt. Daar mocht ik van mijn moeder natuurlijk ook niet naar toe, en het was ook best ver lopen vanaf de Leemansstraat, naar... hoe heet die straat nou? [aarzelt], het is die straat achter de parkeergarage bij de Morspoort [Paul Krugerstraat]. Nou, we komen er wel op. En toen kwam die Jan Ligthartschool er dus. Een openbare school, en dat was een verademing. Die was licht en mooi, en een mooie speelplaats en nieuw, en dat was ontzettend leuk. Daar heb ik het echt leuk gehad.

I-1: Daar hebt u het goed naar uw zin gehad?

G: Ja, totdat we naar Zuid-Afrika gingen.

I-1: Want toen bent u daarna naar Zuid-Afrika gegaan. Want u hebt de lagere school in Leiden afgemaakt?

G: Ja, zeg maar tot de vijfde klas, maar ik zat al in de zesde omdat ik van die aprilscholen steeds naar de septemberscholen ging. Als ik het nu tegen mensen vertel, weet niemand dat je twee soorten scholen had.

I-1: Dat weten mensen inderdaad niet meer.

G: Maar het was u wel bekend?

I-1: Ja, ja, ik ben ook nog in april naar school gegaan.

G: Ja, dat waren de christelijke of de katholieke scholen.

I-1: Ja, de christelijke scholen.

G: En toen kwam ik in Zuid-Afrika en toen ging ik gelijk naar de laatste klas.

I-2: En toen was u elf jaar?

G: Ja, ik heb het opgeschreven. Ik ben 16 juli 1955 naar Zuid-Afrika gegaan.

I-1: En uw ouders deden dat omdat ze hoopten daar een beter leven te krijgen?

G: Nou, er zat geen schot in in Nederland, he? Iedereen bleef een beetje hangen. De welvaart kwam niet echt op gang.

I-1: Nee?

G: Nee.

I-1: Er was een enorme achterstand natuurlijk.

G: Er was een enorme achterstand; alles lag in puin en moest opgebouwd worden en het duurde lang en een heleboel mannen waren er ook niet meer. Alles bij elkaar was dat geen fijne tijd toen.

I-1: En dat alles deed uw ouders besluiten om daarheen te gaan?

G: Ja, mijn moeder was heel erg ondernemend, die was altijd de schakel achter alles wat er gebeurde.

I-1: U lijkt op haar?

G: [uitbundig gelach]

I-1: Het is een vraag.

G: Maar we hadden wel in die tijd, voordat we gingen, wel een zomerhuis in Noordwijk, want mijn vader was natuurlijk loodgieter, maar die kon ook goed timmeren. En mijn vader ging dan om met Nico van der Horst en Leendert van Tongeren, dat waren zakenmensen van die tijd, en die hadden allemaal huisjes in Noordwijk.

I-2: Over welke tijd hebben we het dan?

G: Dan heb ik het over rond de jaren vijftig. En toen hadden wij ook een zomerhuisje in Noordwijk, zo'n tenthuisje. Onderkant hout, bovenkant linnen. En die werden afgebroken in de winter.

I-1: En daar ging u op vakantie in de zomer?

G: Zes weken gingen we daarnaartoe. En ieder weekend op de fiets.

I-1: Ieder weekend?

G: Ja, we fietsten er altijd met wind tegen heen en met wind tegen weer terug. Maar we hadden geen auto, niemand had een auto. Dus als dat spul daar eenmaal was, moest het daar ook blijven, want je kon het niet meer meenemen. Alleen de familie Van der Horst had een auto, maar het kwam ook niet bij mensen op om andere mensen mee te nemen. En ze hadden ook allemaal gezinnen; bij Van der Horst hadden ze er vijf.

I-1: Toen ging u dus op uw elfde naar Zuid-Afrika en voor uw ouders betekende dat dat ze alles moesten achterlaten?

G: Alles achterlaten, ja, het zomerhuisje achterlaten.

I-1: Zo graag wilden ze weg?

G: En mijn zus was inmiddels achttien, en die moest mee.

I-1: Die moest mee en die kreeg daar verkering, vertelde u de vorige keer.

G: Ja, nou, ze had in Nederland verkering, en dat was een heel christelijke jongen uit een christelijk gezin en mijn zus die had net als ik alles. Mooie fiets, mooie kleding, maar dan moest ze dus 's zondags vanuit de Leemansstraat naar Leiderdorp lopen, want ze mocht niet fietsen. Dus mijn ouders waren al niet zo gelukkig met die keuze, maar hij kwam toch ook naar Zuid-Afrika.

I-1: Hij ging ook naar Zuid-Afrika, uw zus achterna?

G: Hij zou ook komen, voor de liefde. En wij waren inmiddels in Zuid-Afrika alweer van de eerste plaats naar een andere plaats verhuisd en er waren natuurlijk ontzettend veel Nederlanders en ook veel vrijgezelle mannen, want die hadden hier ook niks.

I-2: Boeren?

G: Nee, naar Zuid-Afrika gingen geen boeren. Bijna niet, het waren allemaal vakmensen, automonteurs en noem maar op. En mijn zwager, mijn latere zwager, die kwam uit een gezin van zeven kinderen, uit het oosten van Amsterdam, van een bovenwoning. En die was het helemaal zat, want hij zei: "Ik heb nog nooit een eigen bed gehad; ik mocht pas in bed als iedereen al lag". Want hij was de oudste. Zo ging dat, he. Ze hadden drie kleine kamertjes en alles lag opgestapeld, en er was altijd een bed in de kamer. Dus die was eigenlijk vertrokken uit nood, omdat hij het helemaal niet zag zitten hoe het in Nederland zou gaan. Want er waren ook geen huizen.

I-1: Nee, er was een enorme woningnood.

G: Iedereen ging inwonen. Dus toen wij in het Vanderbijlpark kwamen, daar had je allemaal Nederlandse verenigingen, en toen ontmoette mijn zuster die bewuste Wim Burgerding.

I-1: Die uit Amsterdam kwam?

G: Die uit Amsterdam, en dat was een hele leuke jongen. Maar ja, mijn verkering komt.

I-1: Want die was er nog niet?

G: Die was er nog niet, die was onderweg en die kwam en toen is ze er met Wim vandoor gegaan zonder iets te zeggen, want ze wilde niets meer met die andere jongen te maken hebben. En toen is ze daar een paar weken zoek geweest...

I-1: Wat een drama!

G: Ja, een drama, want de communicatie was natuurlijk heel anders dan tegenwoordig. Nou ja, stukjes in de krant en alles en toen kwamen ze dus terug en toen kwam het hoge woord eruit: hij was naar de hoeren geweest in Las Palmas.

I-1: Die Wim?

G: Nee, die christelijke jongen, en daar had hij een geslachtsziekte opgelopen. En toen hij aankwam bij het station waar wij woonden, was het eerste wat hij zei: "Ik moet naar de dokter". Dus ze dacht: nou, nou hoef ik hem niet meer.

I-1: En eigenlijk hoefde ze hem toch al niet meer?

G: Nou, dat weten wij niet; daar zijn we nooit achter gekomen.

I-1: Daar praatte u ook niet over?

G: Nee, daar hebben we ook niet meer over gepraat. Maar toen was het voor mijn ouders een opluchting toen ze eenmaal wisten waarom ze niet meer wilde, want ja, ze waren natuurlijk heel kwaad op haar. Je laat een jongen overkomen, en dan stuur je hem weer weg. En er moest ook nog onderdak voor hem gezocht worden, maar nou was dat daar iets minder moeilijk dan in Nederland.

I-1: Dus die geslachtsziekte kwam eigenlijk heel goed uit?

G: Ja, voor haar wel. [hartelijk gelach]

I-1: En uw ouders hebben daarna ook geen last meer van hem gehad [verder onverstaaanbaar]?

G: Nee, nee, hij is ook weer terug; hij woont in Rijnsburg. Hij is gelukkig getrouwd, heb ik gehoord van een ouwe vriend van hem. Omdat ik wist dat die met hem omging. Ik vroeg: "Joh, hoe gaat het met Maarten Huppeldepup?" Hij zei: "Nou, het gaat heel goed, het is een keurige man geworden". Nou ja, die jongens wisten toen ook nog niks. Je kon het ze niet helemaal kwalijk nemen.

I-1: En uw zus is toen getrouwd met die jongen uit Amsterdam?

G: Ja.

I-1: En u hebt toen een aantal jaren in Zuid-Afrika gewoond?

G: Ik heb er gewoond van 16 juli 1955 tot 7 november 1957.

I-1: Dat is maar kort eigenlijk. Twee jaar, anderhalf jaar.

G: Ja, want we kwamen aan in Zuid-Afrika en toen zaten we in de tram, en mijn vader was al geen voorstander om te gaan en toen zei hij: "Ik heb het al gezien hier; dat is niks voor mij, die rassendiscriminatie". En hij wilde niet naar Australië, want dat was te ver, en hij wilde niet naar Canada, want dat was te koud, dus hij dacht: Zuid-Afrika, dat is lekker warm, en dat is nog te behappen.

I-1: En uw moeder was eigenlijk de drijvende kracht?

G: Ja, mijn moeder wilde graag, was de drijvende kracht, maar het werd ook wel heel erg hoor, die discriminatie, en die trok zich ook minder van die discriminatie aan.

I-2: Waren er rellen?

G: Nee, nee, die mensen waren zo mak als wat. En mijn zus moest daar meteen gaan werken.

I-1: Want die was achttien?

G: Die was achttien, en die ging werken. Als je een Westernfilm ziet, dan zie je zo'n stukje met allemaal winkeltjes op die hoeken, en dat had je daar dus ook. Dan had je daar een caffy, en dat was een soort lunchroom waar je ook vleeswaren kon kopen en brood en drankjes, maar je kon er ook een horloge kopen. En het was altijd op een hoek, want op die hoek was een luikje en in dat luikje mochten de zwarten kopen. Die mochten niet de winkel in. Maar het vervelende was: dan kwam mijn zus thuis en dan zei ze: "We moesten alle vleeswaren uitzoeken en wat bijna over tijd was, moest door het luikje. Want dat mocht ik niet meer aan de blanken verkopen". En dat gaat je natuurlijk enorm tegen de borst stuiten.

I-1: Want op ieder aspect van het leven ging het door?

G: Ging het door. Ze mochten wel bij je binnen om te werken, maar ze mochten niet binnen om koffie, thee te drinken; dat mocht niet. Dus we hadden een huis met aan de achterkant een garage en een inham met grote wasbakken en een klein huisje, want mijn moeder had uiteindelijk op een gegeven moment toch ook een meidje, want mijn moeder zat te naaien.

I-1: Ook daar?

G: Ja, ook daar, en dan moest mijn vader een bed timmeren, heel hoog, want anders kon Tokkelossie eronder. En Tokkelossie was een geest.

I-1: Tokkelossie was een geest?

G: Ja, en die had die hoogte, dus ze moest hoger slapen.

I-1: En wie moest daar dan slapen?

G: Dat meidje, maar dat meidje was wel de moeder van een aantal kinderen. Maar die bleef toch af en toe slapen. Maar bij ons hadden ze het natuurlijk heel goed. Want ik heb ook nog foto's dat ik met ze op de foto sta.

I-1: En uw ouders discrimineerden veel minder dan wat daar gebruikelijk was?

G: Ja, maar dan zeiden de buren bijvoorbeeld: "Dat moet je niet doen". En als ik naar school liep: wij hadden een melkboy, die zette iedere dag de melk neer, voor de deur, hele leuke jongen. En dan kwam ik met mijn vriendinnetje uit school en dan zei ik hem gedag en dan was ik mijn vriendinnetje kwijt.

I-1: Want dat mocht niet?

G: Dat mocht niet; dat was ook alweer verboden. Alles was verboden; je mocht geen enkele relatie met donkere mensen hebben.

I-1: Zelfs niet dat je even groette?

G: Nee, nee, ze waren echt minderwaardig.

I-1: Zelfs zo dat u het zich nog heel goed herinnert?

G: Heel goed.

I-1: Zelfs na zoveel jaar?

G: Nou, je loopt bijvoorbeeld in een winkelcentrum en dan vielen er fietsen om, dat gebeurt wel eens, en de eerste de beste donkere die dan aan kwam, kreeg dan een schop. Die kreeg de schuld.

I-1: Die kreeg daarvan de schuld. En wat was de reden dat u weer terugging naar Nederland? Want u was er eigenlijk maar heel kort geweest.

G: Dat was ook de reden, dat was de reden. En ook de blanke bevolking was heel slecht.

I-1: Slecht in welke zin?

G: Slecht, geen moraal. En dat mag je eigenlijk niet zeggen, maar vroeger kwam ik wel eens in het zigeunerkamp. Maar ik kwam er achter dat die mensen in het kamp meer moraal hadden dan de blanken daar hadden. [niet helemaal goed verstaanbaar]. Maar wij zeiden altijd: "Het lijkt wel een stel zigeuners hier". Je kon niet op een feestje komen of er werd geschoten of gevochten.

I-1: Op een feestje van blanke mensen?

G: Als ze veel schuld hadden, dan stond je op en dan waren je buren de andere ochtend weg. Dan waren ze er vandoor. Het was natuurlijk ook niet opgebouwd uit de beste mensen die daar heel vroeger naartoe gegaan waren, uit de tijd van Jan van Riebeeck.

I-1: Dus die dingen kwamen allemaal eigenlijk bij elkaar, de discriminatie waar u als Nederlanders niet aan gewend was...

G: En zij wilden ook niet dat ik op zou groeien tussen die mensen, want er was geen verbintenis. We hadden eigenlijk helemaal geen gezellige Zuid-Afrikaanse mensen met wie we contact hadden.

I-1: Geen sociaal leven?

G: Nee, helemaal niet. We bleven echt hangen met de Nederlanders.

I-1: En toen bent u teruggegaan, en uw zusje is ook mee teruggegaan?

G: Nee, want die is daar getrouwd, en die heeft daar twee kinderen gekregen, maar die gingen ook terug.

I-1: Op de duur?

G: Op de duur. Maar mijn vader ging niet gelijk mee terug. Die kwam een jaar later, want we hadden niks meer. We hadden geen huis meer.

I-1: Nee, dat is waar natuurlijk. U had alle schepen achter u verbrand.

G: En toen is mijn moeder bij mijn oma gaan wonen, eerst even, maar dat ging eigenlijk ook niet.

I-1: En waar was u toen? U was met uw moeder?

G: Ik was alleen met mijn moeder en ik ging bij mijn tante wonen aan de Lage Rijndijk. En daar ging ik gewoon bij die kinderen in de slaapkamer, gewoon. Maar ik was een meisje van bijna vijftien, ja, veertien was ik nog. En wat ik vertelde de vorige keer: mijn moeder was naar school gegaan, de lagere school, waar ik naartoe moest, en toen zei hij: "Nou, laat ze maar weer hierheen komen". Terwijl ik daar al op een hogere school had gezeten. En daar had ik geen zin in en dus ben ik niet meer naar school gegaan.

I-1: U bent niet meer naar school gegaan?

G: Nee, ik ben niet meer naar school gegaan.

I-1: En toen zat u thuis bij die tante?

G: Ja, en bij mijn oma, want die woonden allebei in de Kooi en mijn moeder ging werken bij mevrouw Keesom, zegt dat je iets, Professor Keesom, van het Kamerlingh Onnes en die woonden in de [De] Mey van Streefkerkstraat en die hadden een dienstbode nodig voor dag en nacht, mevrouw Keesom met twee thuiswonende volwassen dochters. [lacht]

I-1: Tja, andere tijden.

G: En daar deed mijn moeder het hele huishouden.

I-1: En die woonde daar voor dag en nacht. Dus dan had ze ook onderdak?

G: Ja, daar had ze een kamertje voor haar alleen.

I-1: En u zat bij uw tante?

G: En ik zat bij mijn tante.

I-1: En uw vader zat nog in Zuid-Afrika, dus een heel verspreid gezin.

G: Ja, een heel verspreid gezin, heel raar. En toen is mijn moeder daar ook weer weggegaan, en toen heeft ze ook nog als linnenjuffrouw gewerkt in de Beukenhof. Dat zijn allemaal van die functies die niet meer bestaan. En toen kregen we via via een bovenhuis aan de Oude Singel. En dat bestaat ook niet meer, die huizen, want daar is nu de [Pauw]brug. Klokpoot, weet je waar de Klokpoot, waar die fietsenwinkel zit? Nou daarvoor, waar nu de Klokpoot is, die brede straat, daar stond aan de rechterkant een rij huizen. Hele mooie huizen en daar had je ook de Klokpoot, want dat was vroeger dicht.

I-1: Dat was vroeger dicht?

G: En daar kregen we van iemand een bovenhuis. En dat was van mijnheer Schouten en die handelde in tapijten via aan huis. [lacht hartelijk]

I-1: Daar kwam hij mee aan huis? Dat verkocht hij?

G: Ja, hij ging langs de boeren. En die woonde beneden, en wij mochten boven wonen, maar hij hield wel de zolder voor zijn voorraad tapijten. En toen hadden we eindelijk... en toen ging mijn moeder bij de Beukenhof werken als linnenjuffrouw, want toen hoefde ze niet meer bij die mevrouw Keesom te werken.

I-1: Want ze had onderdak en u kon ook weer bij uw moeder zijn?

G: Ze verdiende aardig en mijn vader stuurde geld op, dus er werden ook al weer meubeltjes gekocht, en we konden het inrichten. En toen ben ik ook gaan werken.

I-1: En dat was bij de parfumerie?

G: Ja, en toen ben ik bij Renata gaan werken. [parfumerie Renata, Haarlemmerstraat 157]

I-1: O ja, zo heette het, Renata.

G: Nu zit de FEBO er in, tegenover de Janvossensteeg. Ik was altijd al bezig met mijn uiterlijk, met mijn nageltjes; dat vond ik heel leuk. Dus ik dacht: ik ga bij een parfumeriezaak werken. Dat is leuk.

I-1: Het paste helemaal bij u?

G: Het paste bij mij; ik was een ijdel meisje. [lacht hartelijk]

I-1: Leuke uitdrukking.

G: Nou ja, dat was toen nog niet zo erg. Brigitte Bardot was net in opkomst, het begon allemaal net, je mocht iets meer van jezelf laten zien.

I-1: En uw moeder vond dat ook prima?

G: Mijn moeder vond het prima.

I-1: En uw vader, want die was inmiddels ook terug?

G: Ja, die was inmiddels ook terug. Ja, en die vond het ook prima. En wat ik ook heel leuk vind om te vertellen: ik ging dan op de fiets van de Oude Singel naar de Haarlemmerstraat, en dan moest ik mijn fiets stallen bij mijnheer Gottenbos in de Van de Werfstraat, want je haalde het niet in je hoofd om je fiets aan de straat te zetten. Je fiets moest altijd in de stalling.

I-2: Zouden ze weer in moeten voeren.

G: Ja, en je was ook zuinig op je fiets. En je haalde het niet in je hoofd...

I-1: Om die fiets buiten te laten staan.

G: Nee, want als ik dat wel eens tegen die kleinkinderen vertel, dan denken ze... Ja, nee, dat deed je niet. Er stonden ook in de Breestrat, in ieder klein straatje had je wel een fietsenstalling. En in iedere straat had je wel een fietsenstalling.

I-1: Want je liet hem niet zomaar buiten staan?

G: Nee, je liet hem nooit zomaar buiten staan. Nou, dan was ik bij die mevrouw Renata, en dat was heel leuk. Tenminste, ik kwam zagezegd niet aan mijn trekken, want er werd bijna geen make-up verkocht. Het enige wat we hadden, was Pond's poeder, en ik denk Max Factor ook al, maar het meeste wat we verkochten, was haarnetjes.

I-1: Haarnetjes?

G: Haarnetjes. We hadden allemaal van die ronde kartonnen, en die zaten zo dik (wijst aan) met haarnetjes, in allerlei kleuren. En al die vrouwen in Leiden hadden een haarnetje. Want dat haar was gepermanent en daar moest dan een netje omheen, dat dat goed bleef zitten. Nou ja, en dan verkocht je ook nog wel eens een lipstiftje en een beetje een luchtje. Er waren nog niet zoveel luchtjes, je had Boldoot, je had 4711, Soir de Paris, allemaal luchtjes die nu helemaal afgedaan hebben. En zeep: dat was Tres Chic.

I-1: En daar kon die winkel van bestaan? En u daarvan in dienst nemen?

G: Ja, we hadden een heleboel verkoopsters.

I-1: Dat meent u. Op die producten?

G: Ja, we hadden toen al part-time dames, we hadden er wel vijf.

I-1: En dat kon op die producten?

G: Ja, en krulspelden verkocht je, en scheerzeep en dan had ze erbij, en dat was nieuw: strass bijouteriën. Weet je nog wat dat is?

I-1: Ja, van die kleine glimsteentjes, he?

G: Ja, dat was hele goeie handel, en van die bergkristallen. In allerlei kleuren.

I-1: Maar u zegt: "Ik kwam niet aan mijn trekken".

G: Nee, ik vond het maar... En die mevrouw was ook eigenlijk helemaal niet aardig. En ze had ook een man. Dat heb ik al verteld: de meeste vrouwen hadden een winkel, die mannen hadden allemaal een baan. En met die meisjes onder elkaar was het heel leuk, maar die mevrouw was gewoon niet aardig. En je verdiende ook helemaal niks.

I-1: En moest u thuis kostgeld afgeven?

G: Nee, want ik had veel te weinig. Maar ik was waarschijnlijk een leuke verkoopster, dus er kwamen allemaal dames van andere winkels en dan pakten ze mijn hand beet en dan zeiden ze: "Meissie, kom je bij mij werken?" En dan dacht ik: oh nee, bij die ga ik niet werken. Onder andere bij de familie Spier, want dat was een confectiezaak voor dames en heren [Maison Jo Spier, kledingmagazijn, Haarlemmerstraat 109]. Vader, moeder, tante en dochter. En dat was in heel Leiden en omgeving bekend: daar kwam je niet de deur uit zonder iets, of het paste of niet. En daar wilde ik niet aan meewerken. En als ik dat tegen oudere mensen in mijn omgeving vertel, zeggen ze: "Ja, wat vreselijk was het daar, he?", in die winkel. Ze stonden net zo lang te trekken tot ze zeiden: "Het zit goed". En toen kwam mevrouw Van der Burgh en die haar man had een opticienszaak, en het waren winkels van het Volkshuis. Die zijn er nu nog, en dan had je die poort, de eigenlijke ingang van het Volkshuis, en dat linkergedeelte zat die optiek in. Maar het rechtergedeelte kwam leeg en in die opticienszaak werden ook breukbanden en corsetten verkocht. En toen zei mevrouw Van der Burgh: "Ga jij nou naar die grote winkel. Dan houd ik dat kleine winkeltje, voor mijn corsetten en allemaal dat soort dingen". [Corsetterie J.J. van der Burgh, Haarlemmerstraat 73B] En dat ging goed en toen zei ze tegen mij: "Wil je bij mij komen werken?" En toen zei ik tegen mijn moeder: "Dat lijkt me nou zo leuk. Dan zie ik tenminste resultaat van mijn werk. Als ik iemand een goeie bh verkoop en een corset, dan zie ik dat". En zij had zelf geen dochters, dus ze was helemaal gek op me, en daar heb ik het ontzettend leuk gehad.

I-1: Want u was de enige verkoopster?

G: Ja, neen, het buurmeisje werkte er, van de overkant, en haar schoonzusje werkte er ook.

I-1: Dus het was ook een winkel met meerdere verkoopsters?

G: Alleen maar vrouwen, alleen maar verkoopsters.

I-1: En wat deed u daarnaast? Want ik neem aan dat u daar full-time werkte, misschien de zaterdagen ook nog?

G: Ja, zes dagen in de week.

I-1: En wat deed u 's avonds?

G: Dansles, en ik moest leren, want ik moest voor die corsetten leren. En ik moest leren voor mijn textielbrevet. En mijn vader was in die tijd al zo gesettled en die had de winkel overgenomen van zijn ouwe baas, zijn bedrijf. En die had me opgegeven bij Van der Horst voor het Middenstandsdiploma, en dat moest ik ook even gaan leren.

I-1: Dus u had genoeg te doen 's avonds?

G: Ik had genoeg te doen.

I-1: Had u ook vriendinnen in die tijd?

G: Ja.

I-1: Vriendjes?

G: Nee, nog niet.

I-1: Nog niet, maar wel vriendinnen.

G: En we gingen veel dansen.

I-1: U ging veel dansen en waar deed u dat dan?

G: Les bij Alphenaar, en dan gingen we naar Allemansgeest en we hadden een hele groep vrienden. En er was natuurlijk geen café of een dancing zoals nu, maar wat werd er dan gedaan? Dan huurden ze een danszaal op zaterdag of op zondag. En dat ging dan van: die en die organiseert daar en daar, en dan ging je met z'n allen daar naartoe. Bij Mekel op de Hogewoerd, en we hadden Prytenaeum op het Rapenburg. En dan moest je wel iemand hebben die van de studenten was. We deden het ook in het huis van de kerk, hoe noemde je dat nou?

I-1: Pastorie?

G: Nee, ze hadden zo'n huis. Op de Haagweg had je ook zoiets, naast de spoorbomen [Leonardushuis]. Dat is nou pas, tegenover van de katholieke kerk. Nou, daar heb ik ook wat afgedanst.

I-1: Een parochiehuis? Dat was een heel gezellige periode?

G: Heel gezellig. En toen woonden we inmiddels op de Geregracht, en dan keken we zo naar Huisman, de benzinepomp, en dat was de tijd van de scooters, dus dat was geweldig. Brommers en scooters. Dus je had een vriendje met een scooter of met een brommer.

I-1: Maar u was op dat moment nog niet toe aan de vriendjes?

G: Nee, ik ging alleen maar uit en ik was ook een beetje kieskeurig.

I-1: En waar hebt u toen uw man leren kennen?

G: Nou, toen kreeg je de eerste jongerencafé, en dat was De Blokhut aan de Oude Herengracht. Dat was eerst Het Kolenmijntje, een heel duf ouwemannen-café, en die mensen stopten er mee en toen kwam er een jonge man in en die dacht: nou, ik ga dat anders doen. En die heeft er dus een café van gemaakt waar je als jonge mensen kon komen. Want dat bestond vroeger niet. Je was geen net meisje als je naar een café ging.

I-1: En dat kon toen weer wel?

G: Ja, toen wel, en dan gingen we ook weer met die hele groep. Dat was op de hoek van de Oude Herengracht, en de Beestenmarkt werd ook een café... dat zit er nu nog. Dat was van diezelfde eigenaar. Zo kreeg je dus meer dat je uit kon gaan.

I-1: Daar hebt u uw man leren kennen?

G: Ja, ja.

I-1: En was uw man van dezelfde leeftijd als u?

G: Nee, die was vier jaar ouder, maar die was net genezen van tbc en zijn moeder was inmiddels overleden. Dus het was allemaal niet zo... [de moeder van Cornelis Petrus Dickhoff, geb. april 1939, was Cornelia Ida Maria Stikkelman, overl. juni 1959; gehuwd met David Stephanus Dickhoff, overl. Sassenheim 20-10-1977]

I-1: Leuk?

G: Nee, maar ja, we zijn inmiddels 55 jaar getrouwd. [lacht hartelijk]

I-1: En uw ouders waren ook tevreden met hem?

G: Ja; hij was wel katholiek opgevoed, maar hij was al van zijn geloof voordat hij mij leerde kennen.

I-1: Dus dat was geen probleem?

G: Nee, van onze kant niet, maar zijn vader en zijn broers en zussen, en neven dan weer wel. Daar kregen we dan brieven van dat het schandalig was, dat hij met een meisje ging die niet van het geloof was.

I-1: Zo speelde dat nog in die tijd?

G: Zo speelde dat nog in die tijd.

I-1: En waar bent u toen gaan wonen met elkaar?

G: Heel even bij mijn ouders en toen... Mijn ouders woonden toen aan de Breestraat en dat was best een groot huis en wij gingen gewoon daar boven, want we hadden geen huis. En toen zijn we naar de Diamantlaan gegaan.

I-1: Toen bent u naar de Diamantlaan gegaan?

G: De eerste flats in Leiden met verwarming, laat ik het zo zeggen.

I-1: Ja, de eerste flats met verwarming, centrale verwarming?

G: Ja, de allereerste in Leiden, 180 gulden huur in de maand.

I-1: Vierkamerflat?

G: Ja.

I-1: En wat deed uw man voor zijn werk?

G: Mijn man werkte bij zijn broer in de fotozaak, foto Dickhoff.

I-1: En u werkte toen...?

G: Nee, want toen ik zwanger was, mocht ik niet meer werken.

I-1: Dus toen moest u de corsetterie vaarwel zeggen?

G: Ja.

I-1: En toen zat u thuis met een kindje en hoe vond u dat?

G: Ja, [aarzelt] ik weet het niet, ik geloof dat ik het wel leuk vond.

I-1: U weet het niet meer zo?

G: Nee, maar het was ook een heel andere tijd. Mijn schoonzussen waren ook allemaal thuis en mijn zus was thuis en we hadden het goed. Mijn man verdiende goed. Dus ik hoefde niet.

I-1: U wist eigenlijk niet anders?

G: Nee, het was heel normaal. Je was eigenlijk raar als je wilde gaan werken; dat was de andere kant van het verhaal. En ik had ondertussen ook een eigen autootje. Want ik was net twintig en toen zei ik tegen mijn vader: "Ik ga autorijles nemen". "Autorijles?" "Ja". Hij zei: "Waarom ga je in godsnaam autorijles nemen?" "Omdat ik denk dat later iedereen een auto heeft".

I-1: Dat voorzag u eigenlijk al?

G: En toen ben ik rijles gaan nemen en toen kreeg ik van mijn vader een lelijke eend. Zo uit de doos. Van Van de Velde uit Sassenheim. 3350 gulden.

I-1: U weet het nog?

G: Ik vergeet het mijn leven niet.

I-1: En hoe oud was u toen u trouwde en toen u uw eerste kindje kreeg?

G: 22.

I-1: En een paar jaar later kwam uw eerste kindje?

G: Nee, gelijk, want we moesten trouwen; dat was ook toen.

I-1: Maar dat vonden uw ouders ook niet zo'n punt?

G: Nou, mijn vader was wel boos, maar mijn moeder zei: "Je moet naar jezelf kijken, want wij moesten ook trouwen". [hartelijk gelach. Abraham van der Linden en Jannetje J.M. Heuzen trouwden op 6-1-1936; Maria werd geboren kort voor 30-5-1936] Zo ging dat toen. Alleen bij mijn schoonzussen aan de katholieke kant niet, maar later hadden ze er spijt van dat ze niet wat lossier met elkaar omgegaan waren. Want ze mochten wel samen met vakantie, maar dan moest er nog een stel mee en dan moesten ze in twee aparte tenten of kamers. Maar ja, dat was in die tijd.

I-1: En hoeveel jaar zat er toen tussen uw eerste en uw tweede kindje?

G: Vier jaar. Dat kon toen, want de pil was inmiddels uitgevonden. En iedereen kreeg twee kinderen in twee jaar, maar ik dacht: nee, ik ben nog zo jong. Hoewel ik me helemaal niet zo

jong voelde. Nu vinden ze 30 al jong, maar iedereen kreeg rond zijn twintigste een kind. En ja, je kreeg gewoon een kind.

I-1: En het ging ook goed met uw kindjes?

G: Ja.

I-1: Het waren gezonde kindjes?

G: Ja, helemaal geweldig.

I-2: Twee jongens?

G: Ja, twee jongens.

I-1: En u vond het ook fijn, huisvrouw zijn?

G: Ja, ik was altijd wel heel creatief.

I-1: Ja?

G: Ja, ik ben altijd aan het knutselen geweest. Ik was altijd aan het naaien, borduren, breien.

I-1: Daar was u altijd mee bezig?

G: Altijd mee bezig.

I-1: Dat was echt uw hobby en dat kon u ook goed?

G: Ik heb nooit anders gezien. Mijn moeder had een trapnaaimachine, en dan ging de pees eraf en dan ging het slingertje omhoog en dan kon ik met de hand naaien als klein meisje.

I-1: Zo hebt u dat al meegekregen?

G: Ja, ja.

I-1: En dat vond u ook leuk?

G: Ja, ik vond het leuk, en mijn zus kon ook goed naaien. We maakten altijd onze kleding zelf.

I-1: En u zei dat u een ijdel meisje was, dus u vond het ook leuk om er goed uit te zien?

G: En voor de kinderen naaide ik ook. En de wieg bekleden en je had in die tijd geen geld voor allemaal nieuwe meubels, dus dan kochten we tweedehands meubels en dan maakten we een tafelkleed en gordijnen van hetzelfde. Dat was toen zo.

I-1: En dat vond u ook prettig. En wanneer bent u toen weer terecht gekomen in de winkel?

G: Nou, mijn jongste zoon was zes jaar en mevrouw Van der Burgh haar schoondochter - want dan komen we op die protheses terug - in die tijd werd het bevolkingsonderzoek toegepast, voor het eerst.

I-1: Dat was in die tijd al? [januari 1975]

G: Ja, voor borstkanker. Bas is nou zes, en die wordt nu 50, dus dat is nu 45 jaar geleden. En werden de vrouwen vanuit de overheid opgeroepen op borstkankeronderzoek.

I-1: En u was toen ongeveer 30?

G: Ja, was ik 30. En die schoondochter van mevrouw Van der Burgh die daar werkte - we verkochten natuurlijk al borstprotheses bij Van der Burgh...

I-1: O, die werden al wel verkocht?

G: Ja, die hadden we al, want het gebeurde natuurlijk al wel. Maar het gebeurde steeds meer. Want professor Zwaveling hier in Leiden, die zei: "Dat moeten we anders gaan doen. Dat moeten we gewoon gaan aanpakken en eerder die vrouwen opsporen". [Prof. dr. A. Zwaveling, hoogleraar klinische oncologie, later heelkunde, 1972-1992]

Ik had een luizenleventje. We hadden een bootje in Hoogmade; daar was ik de hele zomer met de kinderen en mijn man reed heen en weer naar zijn werk. Helemaal geweldig. En Riet van der Burgh had ondertussen een handel opgezet, zelf, vanuit haar huis, in die borstprotheses. Want haar schoonmoeder zei: "Dat is me allemaal teveel, daar ben ik te oud voor". En ze was ook al redelijk oud. En die Riet van der Burgh die ging verhuizen, naar Brabant, omdat haar man een hele goeie baan kreeg als opticien, bij Zeiss, dat was die brillenfabrikant. Ik weet allemaal niet of het nog bestaat. Zij kreeg een telefoontje van het

ziekenhuis als iemand een amputatie had ondergaan en dan werd er met de desbetreffende patiënt overleg gepleegd of ze iemand bij zich wilde hebben om haar weer netjes naar huis te sturen.

I-1: Netjes, met een prothese?

G: Ja, en voorlichting, want die zusters wisten het ook nog niet.

I-1: Het was allemaal nieuw natuurlijk.

G: Het was allemaal nieuw. En dan kreeg je een telefoontje en dan zei ze: “Wanneer kun je komen? Mevrouw die en die gaat dan en dan naar huis”. Dus we kwamen nooit ongevraagd.

I-1: Even hoor, dat ik het goed begrijp. U zegt dat in die tijd dat borstkankeronderzoek bestond en dat werd opgezet door professor Zwaveling en vanuit het ziekenhuis...

G: Iedereen die borstkanker had, werd geopereerd, en die kregen altijd een borstamputatie.

I-1: Die kregen altijd een borstamputatie en er werden veel meer vrouwen ontdekt dan vroeger door het onderzoek en daardoor ook veel meer borstamputaties en dat was in het AMC?

G: In het LUMC, maar ook in de andere ziekenhuizen, want Katwijkers gingen natuurlijk naar het Diaconessenziekenhuis en katholieken gingen naar het Elizabeth. Zo werkte dat. Maar ik kreeg dus van al die ziekenhuizen – dat had Riet al voor elkaar gekregen – dan kreeg je een telefoontje. En dan ging je met je koffertje met een noodprothese en een paar voorbeelden van bh's en protheses. En dan ging je in een apart kamertje met de vrouw, met de patiënt. En dan moest je eerst gaan zitten, kennis maken en dan kreeg je het hele verhaal hoe het ontdekt was en hoe erg het was voor de man, en voor de kinderen en voor de hele familie. En wat het vervelende is bij een borstamputatie: ze lagen natuurlijk op Heelkunde, maar daar lagen de meest ernstige operaties, maar een vrouw met een borstamputatie is niet ziek. Dus die zat rechtop in bed, dus de mensen wisten ook niet wat ze moesten zeggen. Je kan ook niet zeggen: “Meid, het komt wel goed”, want het komt niet goed.

I-1: Dus het was aan alle kanten nieuw?

G: Het was aan alle kanten nieuw.

I-1: Iedereen moest leren hoe hij daar mee om moest gaan?

G: Ik ging dan met zo'n mevrouw zitten en zo'n mevrouw dacht: nu kan ik mijn hart lekker luchten; nou kan ik alles vertellen wat ik op mijn lever heb. De dominee dorst niet te komen, de pastoor dorst niet te komen, want wat moet je zeggen tegen een vrouw bij wie net het liefste wat ze had, is weggenomen? En dan was eerst Riet en later ik toch wel een soort lichtpuntje voor zo'n vrouw, want dan ging je ze een beetje sturen.

I-2: Voor de handel?

G: Ja, nee, voor de handel, dat hoorde er bij, je had dat toch niet zo erg... Je verdiende er wel aan. Ik in eerste instantie helemaal niet, want ik deed het voor Riet, en ik kreeg gewoon zoveel procent van wat ik omzette. Maar ik zei bijvoorbeeld: “Luister eens, als je nou thuiskomt, dan nodig je zelf gewoon mensen uit. We kunnen er gewoon over praten”. Want ik hoorde ook later van vrouwtjes die in de winkel kwamen en er stonden andere vrouwen uit de straat, dat ze dan wegliepen.

I-1: Zo onbekend en...

G: Ja, zo erg was het.

I-1: Dus u kon echt een functie vervullen, zal ik maar zeggen.

G: Ja, je had een hele sociale functie. En die borstprothese kwam er eigenlijk maar bij.

I-1: En er werd toen nog geen plastische chirurgie toegepast?

G: Helemaal niet.

I-1: Want ik ben ook verbaasd over die borstprotheses, maar toen was er nog geen plastische chirurgie?

G: Helemaal niet.

I-1: Daar was nog geen sprake van?

G: Nee, was helemaal nog niet aan de orde.

I-1: En die verpleegkundigen wisten ook nog niet zo goed...

G: Nee, en de professoren ook niet. Want als ik een nieuwe prothese had, dan maakte ik een afspraak, en dan ging ik naar de professor en dan ging ik het laten zien, wat nieuw was. En als er een proefschrift geschreven moest worden, kwamen ze bij mij vragen hoe het ging.

I-1: Hoe het in zijn werk ging, bij zo'n prothese? Dus u hebt echt iets opgebouwd?

G: Ja, en om dan terug te komen op die handel, Riet van der Burgh had net als ik ook twee kinderen en die al een winkel gehuurd in de Janvossensteeg om daar te beginnen. En toen belde ze na een half jaar op. Want heen en weer moeten rijden en je huis inrichten en ze woonde in Rosmalen, dat is natuurlijk niet zo leuk. Dus toen hing ze huilend aan de telefoon of ik het alsjeblieft maar over wilde nemen. En toen heb ik toch echt moeten denken, want ik had het zo makkelijk. Ik was ook heel actief in de buurt, in de Pieterswijk.

I-1: Dat was toen al?

G: Ja, dat was toen al.

I-1: Daar kom ik direct graag op terug.

G: En toen heb ik gewoon alles overgenomen. En toen heb ik dat helemaal zo uitgebouwd.

I-1: En toen hebt u die winkel in de Doezastraat...

G: Eerst in de Nieuwsteeg [nr. 37], waar we woonden.

I-1: Maar dat werd al snel te veel voor uw woning, want...

G: Nou ja, mijn vader had zijn loodgietersbedrijf beneden en inmiddels hadden we ook het huis van hem gekocht. En toen ging hij huren van ons beneden en toen zei ik: "Pa, je moet nou toch maar een andere ruimte vinden, want ik heb nou zoveel rommel op zolder". Dat kan niet meer, want je koopt bh's in die je niet meer voor een prothese kan gebruiken. Dus ik moest die handel ook zo kunnen verkopen. En toen ben ik dus met Lady Service begonnen.

I-1: En eerst in de Nieuwsteeg en toen later in het pand in de Doezastraat? En hoe ging dat toen met die protheses, want langzamerhand kwam toen toch ook de plastische chirurgie op?

G: Ja, maar dat is eigenlijk pas na vijftien jaar.

I-1: Noemt u eens een jaartal?

G: Nou, wat hadden we? Waar was ik? Bas 45 jaar geleden, dus 30 jaar geleden dat dat een beetje actueel werd.

I-1: Dus al die tijd ging die verkoop in die protheses ging door?

G: Ja.

I-1: Met een goed bijpassende bh die daarbij hoorde?

G: Ja, Nederlandse vrouwen dragen slechte foundation. Kijk maar op de televisie.

I-1: Ja, maar even om dat van u te weten: om die protheses hoorden dus ook een goeie bh?

G: Ja.

I-1: En die verkocht u dus ook, want dat hoorde bij elkaar?

G: Ja, ik had gewoon een lingeriezaak, dus ik verkocht bh's en die bh's die werden... Je ging kijken naar de eigen borst, en dan ging die prothese de andere kant in en dan naaide je een hoesje aan de achterkant waar die in ging.

I-1: Zo werkte dat?

G: Dus de naaimachine stond altijd klaar.

I-1: En dat deed u zelf ook?

G: Ja, maar ook mijn verkoopsters.

I-1: Ook uw verkoopsters, die werden er op aangezocht?

G: Ja, die konden dat ook; de een wel, de ander niet.

I-1: En hoeveel verkoopsters had u ongeveer?

G: O, ik had er wel vier.

I-1: Dus u stuurde ook een heel bedrijf aan. Want dat bedrijf moest gerund worden, u moest vier verkoopsters aansturen?

G: Ja, en ik ging in de buitendienst naar de ziekenhuizen, naar de mensen thuis.

I-1: Dus u had het ineens heel druk?

G: Heel druk.

I-1: Wie zorgde er voor uw kinderen?

G: Nou, die woonden gewoon thuis, want we woonden altijd boven de winkel.

I-1: Dus was was geen probleem?

G: Geen enkel, en in de Nieuwsteeg, 6 en 10, ze zaten op de Lucas van Leydenschool, aan de Aalmarkt, en ik mocht ze nooit halen en brengen. Want ze speelden daar waar ze op school zaten. Had je V&D, kwamen ze van school, liepen ze door V&D, en dan gingen ze zo oversteken, Pieterkerk-Choorsteeg, en daar woonden alle vriendjes en vriendinnetjes.

I-1: Dus daar werd heel vaak met elkaar gespeeld en gegeten?

G: Ja, we hadden het geweldig daar.

I-1: En zo kom ik ook bij de Pieterswijk terecht, want daar bent u heel lang actief in geweest?

G: Ja.

I-1: Voorzitter zelfs?

G: Ja, heb ik opgericht.

I-1: Dat hebt u opgericht? Kunt u daar iets over vertellen?

G: Wij woonden daar dus met allemaal jonge mensen...

I-1: En dan hebt u het over de Nieuwsteeg?

G: Over de Nieuwsteeg. Ik ben daar in 1970 gaan wonen, en toen was mijn jongste zoon zes weken, en het leuke was, er kwamen allemaal jonge gezinnen wonen, met allemaal kinderen in dezelfde leeftijd. En de oudste was vier en die ging naar de Haanstrakleuterschool, op het Rapenburg, en wij woonden tegenover het Kamerlingh Onnes, dus hij hoefde alleen maar het bruggetje over. Dus dat was dan met vriendinnetje oplopen of je bracht ze weg, maar het was niet net als nu. Dat je als ouders allemaal naar binnen en afscheid. Dat was niet. Het ging allemaal wat makkelijker. Maar we hadden alleen het Van der Werfpark om te spelen en dat was niet schoon. Er was wel eens een zandbak en dat was heel vies, en er was niks. Er was ook geen speeltuin in de buurt. Dus met al die ouders bij elkaar. We hadden toen inmiddels – dat is ook wel leuk – De Vrolijke Arke, in de Pieterkerk-Choorsteeg. Daar was de pastoor uit verhuisd, en dat was een clubhuis voor katholieke mensen. [Liefdewerk van de H. Francisca Romana]

I-1: Dat was voor katholieke mensen?

G: Dat was voor katholieke mensen, en daar had je een kookclubje, een breiclub en noem maar op. De kinderen werden daar opgevangen. En er was ook geen crèche voor kleine kinderen. Maar we hadden allemaal kleine kinderen. En toen zijn we daar begonnen om een crèche te openen. Hadden we twee juffrouws, die hadden al een crèche gehad op de Nieuwe Rijn en die hebben we toen daar naartoe gehaald en toen kregen we de hele benedenverdieping. Maar dan moesten we wel zelf het gebouw schoonmaken. Dus we hebben met al die ouders alles ontruimd en schoongemaakt, en daar is de eerste crèche

gekomen. En vanuit die crèche kregen we een heleboel ouders. En toen zeiden we: “Maar na school moeten die kinderen met elkaar kunnen spelen”. Maar dat was er niet. Daar heb ik dus nog een artikelje van. En toen ben ik gaan lobbyen bij de Universiteit, en noem maar op, bij de Gemeente. Nergens kregen we een plekje. En toen kwamen we erachter dat aan het Pieterskerkhof was een open ruimte, die er nu nog is.

I-1: Aan de Pieterskerkgracht?

G: Ja, aan de Pieterskerkgracht.

I-1: Naast het gebouw van Ars?

G: Ja, daar was een open ruimte, daar was de Mathesis, een school had daar gestaan. En die was afgebroken. En daarachter was de Latijnse School en daar was ook een stuk van. Nou ja, die hele school was weg, Het was een braak stuk terrein.

I-1: Het was een braakliggend terrein?

G: En dat was afgesloten met een ketting, en daar hadden ze een parkeerterrein van gemaakt van Rijnland. Rijnland zat op de Breestraat en bij Rijnland werden in die tijd de watermonsters gebracht uit de hele regio. Maar dat ging op een gegeven moment niet meer door de tram. En toen hadden ze voor die watermonsters dat parkeerterrein gekregen, dat die mensen met die monsters daar konden parkeren, en dan konden ze zo het steegje doorlopen. Maar wat gebeurde er? De tram was eruit.

I-1: In '61, geloof ik, he?

G: Zou kunnen. Dus die jongens met die watermonsters, die reden zo de Breestraat op en brachten die monsters zo aan de achterkant; konden ze ook zo in. En dat parkeerterrein was voor de top, dus daar zat de directeur en alle kantoormensen en dat huurden ze voor een gulden per jaar. Van de gemeente. En daar waren we achter gekomen, want er waren in die tijd ook al parkeervergunninghouders in de buurt. En toen zijn we bij elkaar gaan zitten en toen hebben we gezegd: “Jongens, dat gaan we natuurlijk niet toelaten meer. We gaan het kraken”. En toen hebben we het gekraakt.

I-1: Met een aantal ouders?

G: Met de ouders. Op de Haanstrakleuterschool zaten kinderen van alle rangen en standen, ook alle Rapenburgkinderen zaten er, en de Professorenwijk. Maar zeker vanaf het Rapenburg. We hadden allemaal meesters in de rechten, advocaten en iedereen stond achter ons. Dus we hebben ons verzameld op een dinsdagavond, laat, om een uur of elf, met allemaal tuingereedschap, en we hebben alles opgegraven. En in iedere straat stonden ze met een fluitje, dat als de politie kwam, of wat dan ook, dat we weg konden duiken. En toen kwamen ze 's morgens van Rijnland en toen hadden ze geen parkeerterrein meer. Dat hadden we dus voor een groot deel opgegraven, en toen kwam de politie, en Kret was toen wethouder van verkeer.

I-1: De beruchte Kret?

G: De man van de stoplichten in Leiden en die schreef een heel stuk in de krant, dat het heel gauw hersteld zou worden, want het was niet... Maar ja, toen kwamen alle argumenten waarom en toen was Rijnland nergens meer. En toen hebben we subsidie gekregen om het zelf in te mogen richten.

I-1: Zo werkte dat?

G: Ja, mevrouw Den Haan was de wethouder, de andere wethouder, en die woonde ook bij ons.

I-1: Op het Pieterskerkhof, in dat grote huis?

G: Ja, die woonde daar, mevrouw den Haan-Groen, en daar ben ik met een stel dames geweest, vriendinnen, en toen kregen we subsidie. En toen mochten we zelf spullen kopen.

En dat werd keurig door de gemeente... En tot op heden ten dage is het een geweldig speelterrein, midden in de stad.

I-1: Wat een prachtig verhaal, mevrouw Dickhoff, leuk!

G: Ja, mooi hè? Ik ben de eerste kraker van Leiden. [hartelijk gelach] En een jaar of 20, 25 jaar geleden kreeg ik een telefoontje van Tjeerd van Rij die zei: "Judith, je moet naar de vergadering komen, want ze willen het speelterreintje opheffen. Er zijn twee mannen en die willen er een Grieks huis neerzetten". Dus we zijn weer met de hele buurt, ik woonde er helemaal niet meer, maar hij zei: "Je moet er bij zijn, want je hebt er toen zo voor gevochten". Nou, het is er nooit gekomen en daarna is het de bestemming. Toen is het achterste gedeelte bij de Latijnse School gegaan en dat was al de bedoeling, toen al, en het voorste gedeelte is nu heel mooi ingevuld.

I-1: Ja, het is een prachtig speelterrein.

G: Ja, met heel mooi materiaal allemaal.

I-1: Een leuk verhaal, mevrouw Dickhoff.

G: Ja, leuk hè?

I-1: En hebt u nog meer gedaan in die wijkvereniging?

G: Ja, daar moet ik nu ontzettend om lachen. Wij vonden dat de wijk te weinig groen had, en toen zijn we plantjes uit gaan delen. En toen hebben we allemaal stoeptuintjes gemaakt. Maar dat mocht eigenlijk ook niet, maar ja, we deden het gewoon.

I-1: In die tijd mocht het nog niet. Nu wordt het heel erg gepropageerd.

G: We hadden een bakfiets vol met planten gekocht, en dan gingen we bij iedereen langs en vroegen of ze plantjes wilden. En dat werd toch wel...

I-1: En dat deed u vanuit de officiële wijkvereniging?

G: Het was niet officieel. We hadden de Pieters- en Academiewijk opgericht, maar we waren nou niet van alle officiële dingen. En op een gegeven moment toen kwamen die hotemetoten, laat ik zo maar zeggen, en die vonden dat het officieel moest worden en toen kregen we een sanseveria en bedankten ze ons voor de goede zorgen. [lacht hartelijk]

I-1: Zo ging dat?

G: En dan was je verdwenen. En toen ze zoveel jaar bestonden, werd ik nog niet eens uitgenodigd.

I-1: Want u deed heel veel, maar het was nooit officieel, zal ik maar zeggen.

G: Nee.

I-1: Het was meer op uw eigen initiatief...

G: Ja, maar wel met alle mensen uit de buurt.

I-1: U kreeg heel veel mensen met u mee, maar het was niet in het kader van een officiële wijkvereniging?

G: Nee, want we vonden ook dat het achter de Breestraat moest blijven, want de Pieters- en Academiewijk, daar hoort eigenlijk ook de Breestraat bij. Maar dat heeft een heel andere dimensie als het woongedeelte. Daar wilden wij ons helemaal niet mee bezig houden.

I-1: Dat was een heel ander verhaal?

G: Ja.

I-1: En hebben uw kinderen er nog veel gespeeld?

G: Alleen maar, en wij hadden een ontmoetingsplek daar op die... En als ik nou hoor wat een ellende met oppassen met kleinkinderen. Wij gingen gewoon naar de Pieterskerkgracht en dan zat er altijd wel een stel moeders op woensdagmiddag of na school en dan zei je: "Joh, ik moet even naar de dokter", en dan zei ze: "Nou, ga maar".

I-1: U paste ook op elkaars kinderen en het was heel sociaal, eigenlijk.

G: Ja.

I-1: Iedereen deed wat voor elkaar als het nodig was?

G: Iedereen deed wat voor elkaar.

I-1: Dus dat was ook weer een hele leuke tijd in uw leven?

G: Oh, geweldig, en onze kinderen hebben het zo leuk gehad. Ze waren zelfstandig, ze konden overal alleen naartoe.

I-1: Omdat het zo beperkt was.

G: En het was nog niet druk; ze speelden op straat. De jongste ging vissen in het Van der Werfpark, met een zwemvest om. Ze hadden een bootje in het Rapenburg, een hut in het park onder de bomen.

I-1: Dat kon allemaal?

G: Dat kon allemaal...

I-1: Leuke tijd geweest als ik u zo hoor.

G: Geweldig.

I-1: Dan kom ik even terug op de corsetterie. Want u zegt: "Toen ben ik ook in steunkousen gaan doen". Dat vertelde u de vorige keer.

G: Ja, dames die een borstamputatie krijgen, daar worden vaak de lymfeklieren van weggehaald onder de oksel, eigenlijk bijna altijd. Als je dan veel inspanning doet, dan blijft je vocht zitten. Dan is de pompwerking verkeerd, minder doet. En in die tijd, dat is ook al zo'n raar verhaal, ze hadden in die tijd nog heel veel schuiframen en die waren altijd heel zwaar, en dan zei ik tegen die dames: "Niet je ramen zelf open doen, hoor". Maar op een gegeven moment hadden ze ook een middeltje, een armkous; dan moesten ze een elastische kous om die arm dun te houden. Dus ik had al connecties met een leverancier van elastische kousen. En in het LUMC op de huidpoli werden de open benen behandeld, en iedereen met een open been moet altijd kousen dragen, of na een trombosebeen. Maar de leverancier die die kousen leverde, nam het niet zo nauw. Dus die mensen in het ziekenhuis die waren aan het zwachtelen, zwachtelen, zwachtelen, en al wat er ooit kwam, de kousen kwamen niet.

I-1: Zo ver ging dat?

G: Ja, want die kousen werden niet geleverd aan de leverancier in Leiden, want die man betaalde niet. En toen kwam die man uit België en die zei: "Mevrouw Dickhoff, u doet altijd die armkousen bij mij; zou u ook de benen willen doen?" Ik zei: "Joh, ik weet niks van benen. Ik weet alleen iets van borsten". [lacht hartelijk] Van borsten en buiken, maar verder niet. Hij zei: "Ik heb een gesprek gehad met Wilma Bergman", dat was het hoofd van de afdeling dermatologie, en die zei: "In godsnaam, laat haar komen". Maar ik zei: "Ik weet echt niks". Hij zei: "Nou, dan ga je maar praten", en toen kreeg ik ook nog een brief van haar of ik alsjeblieft wilde komen, en toen ben ik met haar in contact gekomen en...

I-1: Het is ook leuk als anderen zien hoe goed je in je vak bent; dat moet een leuke ervaring geweest zijn.

G: Ja, dat was ook leuk. Dat aanmeten was voor mij geen punt, maar je moet constateren wat mensen mankeren. Je moet weten wat er is met zo'n been, wat voor kous daarbij hoort. Toen ben ik bij haar gaan praten en toen zei ik: "Ik wil wel, ik wil wel de cursus doen, maar ik ga alles vragen".

I-1: En die cursus bestond al wel?

G: Ja, die cursus bestond al wel, want die had je nodig, want anders mocht je eigenlijk niet leveren. Dat hebben we gedaan. Ik mocht in alle statussen kijken en dan kon ik vergelijken met wat iemand had en wat er in de status stond. Dat had ik ook weer nodig voor die cursus, en zo heb ik dat geleerd. Ik kreeg telefoontjes van de huisartsen, want er werden ook

mensen thuis behandeld, en dan kwam ik thuis en dan lag er 'n ouwe man van in de 80 met zulke [wijst] benen, met heel ernstige hartproblemen, met zulke benen en die mag je geen kousen aanmeten en dat kan ook niet. Maar de dokter was wel net geweest; die had net gehoord van kousen en die zei: "Bel nou mevrouw Dickhoff maar en geef maar kousen". En dan belde ik terug en dan zei ik: "Luister eens, ik ga die man echt geen kousen geven, want dat kan helemaal niet en ik denk dat zijn hart op hol slaat, als dat vocht ineens allemaal... Nou, weet je, zulke dingen allemaal. Je kwam ook bij mensen thuis met hoge koorts. Dan moesten ze een nieuwe kous en dan hadden ze weer een dik been. En dan zei ik: "Ja, je hebt wondroos". En dat klinkt een beetje overdreven misschien, maar ik had het wel allemaal geleerd. Als je op zo'n poli meedraait, dan leer je al dat soort dingen.

I-1: Want u had op de poli meedraaid?

G: Ja, je moest meedraaien, de benenpoli was op donderdagmorgen, van 8.30 uur tot 12.00 uur; dan was je aanwezig en als er iemand zo ver was dat hij kousen mocht hebben, dan zaten ze nog niet in het verband, maar dan was dat been genezen en dun en dan kwamen ze naar mijn kamertje en dan ging ik meten en dan werden ze weer teruggezet.

I-2: U had een eigen ruimte?

G: Ik had een eigen ruimte, en dat deed ik ook... Want de artsen die afgestudeerd waren in het LUMC, Marian Kreins, die ging naar het Rijnland en toen belde ze me op en toen zei ze: "Wil je ook bij mij komen, want bij ons lukt het ook allemaal niet". En toen heb ik daar ook... Het Diaconessenhuis niet, dat is altijd van degene die het van mij overgenomen heeft.

I-1: Dat was al verkocht als het ware?

G: Nou, weet je, je hoefde er niet voor te betalen; het was alleen maar gunstig.

I-1: En hoelang hebt u toen die steunkousen gedaan, mevrouw Dickhoff? Dat was de winkel naast Lady Service, he?

G: Nou, 20 jaar.

I-1: Zo lang wel?

G: Ik denk het wel.

I-1: En dan stond u daar in de winkel, maar u ging ook naar ziekenhuizen en naar de poli dermatologie, of?

G: Altijd dermatologie, heel enkele keer op heelkunde, als er een ernstige operatie geweest was, een lymfe-operatie.

I-1: Dan ging u daar naartoe. En dan paste u daar de kousen aan?

G: Ja, dan ging je meten.

I-1: Dan ging u meten en dan kwamen de mensen ze in de winkel ophalen?

G: Nou, ik ging ze vaak brengen.

I-1: U ging ze ook nog vaak brengen, aan huis?

G: Want vaak zitten ze in de zwachtels en dan moeten die zwachtels eraf, benen wassen, en kousen aan. En dat is ook weer heel leuk, want we hadden natuurlijk ook oudere mensen, en je krijgt ze niet uit. Dus dan moest ik eerst de Thuiszorg inschakelen. Maar het kwam ook voor dat je bij iemand kwam die dement was en dat je dat niet doorhad en dan zeiden ze: "Oh, mijn dochter komt iedere avond". En dan lagen de kousen verknipt in de kast.

I-1: Dat gebeurde ook?

G: Ja, maar ik belde altijd met de Thuiszorg, van: "Kan ik ze aan laten of moet hij weer in de zwachtels, dat jullie ze aan gaan doen?" Ik denk dat dat nu helemaal een ramp is. In die tijd lukte het nog om de andere ochtend iemand te krijgen om ze aan te doen en 's avonds uit. Ik weet niet hoe dat nu zou gaan.

I-1: En op een gegeven moment hield het op, Lady Service en...

G: Lady Service ging ik mee stoppen, omdat ik de motivatie en de veranderingen voor de borstprothesen, dat ging me een beetje tegenstaan, van: ik heb het wel gehad.

I-1: Het was genoeg geweest?

G: Het was genoeg geweest en ook het inkopen van de spullen. Je wordt ouder en er kwamen hele veranderingen op het gebied van lingerie. Het werd allemaal wat frivoler, en ik bedacht dat ik me niet kon oriënteren als ik bij zo'n inkoop zit, wat ik moet gaan inkopen. Je hebt een winkel en daar heb je een bepaald beeld van je klanten, maar die klanten veranderen natuurlijk. En dan moet je mee veranderen.

I-1: En hoe moet je dan mee veranderen?

G: En hoe moet je dan mee veranderen? Op een gegeven moment had ik zoiets van: nee, dat is niet meer aan mij besteed.

I-1: En dat merkte u zelf?

G: Ja.

I-1: Dat vind ik wel bijzonder, want u was heel ondernemend geweest, uw hele leven, en toen wist u toch waar u de grens moest trekken?

G: Ja, en ik vond die kousen veel leuker.

I-1: Wat maakte het leuker?

G: Nou, die mensen waren punt 1 niet ziek, je kwam met minder ernstige zieke mensen... Met borstprothesen had je ook hele zieke mensen, en dat moest je toch maar allemaal aanhoren. Daar kan ik zoveel over vertellen. En dat was met die kousen niet en ik vond het geweldig. Naar al die ziekenhuizen. In twee ziekenhuizen een spreekuur. Een bejaardenhuis; een bejaardenhuis is ook geweldig om te doen. Je kwam nooit op de goeie tijd. Dat is zo leuk in een bejaardenhuis. [lacht hartelijk] Als je om tien uur komt, zijn ze niet klaar, om half elf uur zitten ze bij de koffie, om twaalf uur gaan ze eten en om een uur liggen ze weer in bed.

I-1: Dat wordt moeilijk zoeken, ja.

G: En als je zegt dat je dan even een bakkie koffie meedrinkt, mag je niet op de stoel zitten, want die is van mevrouw Jansen, dus dan zat ik meestal op de bloembak, [lacht hartelijk] maar ik vond het altijd wel een soort sport.

I-1: En die hele medische setting beviel u ook wel?

G: Ja, ja, ik heb het altijd jammer gevonden dat ik niet in een ander nest geboren was, dat ik daar...

I-1: Dat u daar gestudeerd had?

G: Ja.

I-1: Want u hebt u zelf heel erg ontwikkeld.

G: Ja, dat had ik heel graag gewild.

I-1: En dat had u ook gekund?

G: Ik weet het niet, maar ik denk het wel. Het was natuurlijk heel leuk, want ik ging ook naar alle promoties van de studenten. Want die studenten moeten altijd zoveel maanden op die poli meelopen, dus daar was ik ook bij betrokken. Dus dat was ook altijd heel leuk. Dus als ze afstudeerden. Maar dan had ik wel eens een vraag en toen zei ik nog eens tegen een: "Joh, nou moet je me toch eens vertellen, dit en dat". Toen zei ze: "Dat kun je in mijn proefschrift lezen". Ik zei: "Nou moet je eens goed luisteren. Als ik jouw proefschrift kan lezen, had ik het niet hoeven te vragen". Maar dat dringt niet door bij die artsen. [Lacht hartelijk]

I-1: U hebt zich daar heel erg in verdiept, en u bent ook echt een goeie vakvrouw geworden?

G: Ja.

I-1: En daar bent u ook trots op?

G: Daar ben ik heel trots op, en ik vond het heel jammer dat toen ik mijn zaak verkocht, ik die poli niet kon blijven doen, want ik heb die zaak eigenlijk verkocht door...

I-1: Die zaak van de benen?

G: Ja, Medi-ambulant, die heb ik verkocht, omdat er teveel druk van bovenaf kwam van de verzekeringen.

I-1: U moest aan teveel voorschriften voldoen, vond u?

G: Ja, je kreeg zoveel verzekeringen en je kreeg ieder jaar zo'n pak papieren. [wijst] Wat je in moest vullen en op gesprek moest gaan. Nou, ik ben een praktijkmens, ik kan dat niet. En ik kan ook weer niet iemand inhuren die dat wel kan, want die heeft weer niet de kennis van. En toen heb ik op een gegeven moment gedacht: dit wordt me te gek. En de verdiensten werden ook minder, omdat hun gaan gewoon jouw winst bepalen, terwijl ik er heel veel werk aan had. Want ik was zo, het maakte mij niet uit of ik naar Leiderdorp moest of naar Gouda, ik noem maar iets. Ik ging gewoon als het zo uitkwam naar de mensen toe. Dat doet deze zaak niet meer. Dan moet het wel echt een noodgeval zijn.

I-1: En hoe hebt u toen afscheid genomen? Want als je nu 25 jaar ergens gewerkt hebt, dan is er een afscheidsreceptie, maar hoe is uw afscheid gegaan?

G: Dat weet ik eigenlijk niet meer...

I-1: Het was ook niet zo duidelijk misschien?

G: Nee, ik heb er niet zoveel ophef van gemaakt.

I-1: Geen receptie gehouden of zo? Had u ook geen behoefte aan?

G: Nee.

I-1: Want u had wel een enorme klantenkring opgebouwd?

G: Ja, en ik kreeg wel allemaal kadootjes van de artsen die zeiden: "Wat jammer". En ik kom nog mensen op straat tegen die zeggen dat het toch echt anders is bij die ander. Weet je wel, dat soort dingen.

I-1: En daar hebt u wel voldoening uit gehaald?

G: Ja, ik heb er altijd heel veel voldoening uit gehaald.

I-1: En toen kwam u thuis. Hoe oud was u toen?

G: Ik was 60.

I-1: En toen?

G: En mijn man was 64 en lekker naar de boot. We hadden ons eigenlijk voorgenomen om veel stedentrips te gaan maken, maar daar is niks van gekomen.

I-1: Door de ziekte van uw man?

G: Ja, die kan dat niet. Die kan dat niet. Die lag altijd minimaal twee keer per jaar in het ziekenhuis, met ernstige longontsteking. En we zijn toen een keer naar Barcelona gegaan en toen hadden we een oververhitte reisleidster en die deed drie keer zoveel als wat er op het programma stond. Nou ja, en we gingen wel op vakanties, bridgevakanties naar Portugal, en dat soort dingen. Maar ja. En ik heb nu een nieuwe hobby en dat is van oude kleding, vooral leer, tassen maken.

I-1: Wat leuk. Nog steeds bent u daar mee bezig?

G: Ja, van oude leren kleding tassen.

I-1: En hoe komt u aan de kleding?

G: Gewoon; van iedereen krijg ik kleding. En met 5 mei sta ik in de Doezastraat en dan kom ik iedereen weer tegen, en daar verkoop ik ze. En de mensen kopen ze ook zo bij mij. Die het weten. Er zijn mensen die zeggen dat ze nog een ouwe rok van hun zuster hebben. "Wil je daar een tas van maken?" En dan reken ik 35 euro en dan hebben ze een mooie tas.

I-1: Zo werkt dat?

G: Zo werkt dat. Ik zal ze zo laten zien.

I-1: Want dat is nu echt uw hobby?

G: Ja, dat is nu echt mijn hobby. Want wij kunnen echt heel weinig. Mijn man kan niet ver lopen; we hoeven niet meer de stad in. We zijn heel veel thuis.

I-1: Doet u ook aan sport?

G: Ik ben vorige week weer begonnen. Ik heb het jaren gedaan. Ik heb twee nieuwe knieën en ik had een slijmbeursontsteking als ik me teveel inspande bij de sportschool. Toen ben ik gestopt bij de sportschool, maar dat is niet goed. Dus ik ben nu weer naar zo'n seniorenclubje gegaan.

I-1: Voor uw gezondheid, zal ik maar zeggen?

G: Ja.

I-1: Want u zegt: "Verder komen we weinig buiten..."

G: Je kan niet meer samen fietsen.

I-1: Dat lukt allemaal niet meer.

G: En ik moet je ook eerlijk zeggen dat ik fietsen in de stad ook eng vind, hoor. Ik weet niet hoe jullie erover denken, maar als ik bij een stoplicht sta, dan denk ik: nou, weet je wat, ik stap af en ik loop om over te steken voordat ik een heup breek. [lacht hartelijk]

I-1: En uw kinderen en kleinkinderen, daar hebt u contact mee?

G: Heel goed. De ene heeft een bedrijf in de St. Jorissteeg, die bedrukken van alles, Jorit, canvasprints, al die banners die in de stad hangen, maken kleding voor de studenten. En de ander heeft een restaurant in Leiderdorp. En ze hebben allebei twee kinderen: drie kleinzoons en een kleindochter.

I-1: En daar hebt u ook een goed contact mee? Die komen ook hier naartoe?

G: Ja hoor, die komen ook eten bij oma; ik hoef niet op te passen, nooit gedaan ook. Toen ik zestig was, ben ik gestopt en toen kregen hun kinderen en toen zei ik: "Ik wil oppassen voor leuk en nodig".

I-1: Ja, maar niet vast?

G: Nee, nee, we hadden zolang gewerkt samen.

I-1: Dit is ongeveer het einde van dit gesprek, tenzij u zegt: "Ik had dit en dat nog heel graag willen vertellen. Daar zijn we niet aan toegekomen, maar dat wil ik toch nog wel heel graag kwijt".

G: Het is wel veel, he?

I-1: Einde interview.

[Mevrouw laat ons daarna nog haar tassenatelier zien]

Dankbare Geschenken!
DE SINT,
DIE WEET HET GOED

Bij PARFUMERIE - RENATA

TOILETHANGER
In moderne ontwerp.
Met en zonder spiegel.

Vanaf 2,35

In drie soorten en prijzen verkrijgbaar vanaf 4,95

Lichte sets in verschillende soorten. 5,-

Ook MOEDER bezit graag een VAPOR. Vanaf 3,20

LUXE-KAPSTEL
KAM - BORSTEL - SPIEGEL

VANAF 14,95

NAGEL-GARNITUUR

Vanaf 2,95

Boldoot
Een de Cologne
Ook verkrijgbaar za doenls met zeep.

Ook voor de HEREN: After shave - LOTION in Tabs, Old Spice, Victor etc.
DIT ALLES EN NOG VEEL MEER - ZIE ONZE ETALAGES

PARFUMERIE - RENATA
Haarlemmerstraat 157 - Telefoon 21177 - Leiden

Parfumerie Renata - Leidsch Dagblad 1965

Links Van den Burgh lingerie Haarlemmerstraat

Lingerie-show van Lady Service in de Stadsgehoorzaal - Foto Jan Holvast 1985

Lady Service Doezastraat